

SCHOLIUM SECUNDUM

Ex his, quæ hucusque exposita manent, facile perspicitur, nos adhærere sententiæ eorum, qui Realismum moderatum tuentur, qui, a Nominalismo et Realismo absoluto æque recedentes, docent, naturam, quæ universalis denominatur, in singularibus existere; universalitatem vero, seu, ut ait D. Thomas, *intentionem universalitatis*, non a parte rei, ut ajunt, nec in singularibus, sed in solo intellectu existere; ita tamen, ut ejusdem *reale fundamentum* in singularibus, seu rebus extra animam existentibus, inveniatur. Quod si quis existimet, nimium nos in universalibus exponendis immortos esse, sciat, rem hanc majoris momenti esse quam vulgo existimetur; quandoquidem sicut Realismus absolutus ad idealismum et pantheismum solet vergere, ita Nominalismus materialismo et sensualismo viam sternit ¹. Id, ut præter-

¹ Apposite ad rem Rosmini, cujus verba ex gallico sermone ad hispanum vertere placet: «Desde el momento en que se supone... que las cualidades ó esencias, consideradas fuera de los individuos, no son más que vanas palabras, como pretende Stewart, se rechazan y destruyen, sin quererlo, todas las artes y ciencias... El hombre racional de estos filósofos no poseería más que la pobre reminiscencia de las cosas que ha visto... El nominalismo moderno toma su origen del materialismo. Los nominales han sido siempre materialistas, generalmente hablando. Hobbes sostuvo con ardor el nominalismo. Despues de Hobbes, los que con mayor furor negaron la existencia de las ideas abstractas son: La-Metrie, Helvetius y el autor del *Sistema de la naturaleza*... No concedáis al hombre más que la facultad de percibir los individuos sensibles, y no le quedan más que los sentidos, puesto que los sentidos son los que presiden á la perfección de los individuos: desde este instante, la razón no existe. Cualquiera que sea el principio de los sentidos corporales, preciso será, en todo caso, que deje de existir al disolverse el órgano material: de aquí el *unus est interitus hominis et jumentorum*». *Nouvel Essai sur l'orig. des idé.*, sect. 3.ª, cap. iv, art. 18.

mittamus, systemata præfata nexum intimum habere cum aliis fundamentalibus totius Philosophiæ problematibus, maxime vero cum eo, quod ad naturam et originem idearum refertur.

ARTICULUS TERTIUS

De proprietatibus terminorum.

Quinque proprietates terminorum assignari solent, nimirum: *suppositio*, *apellatio*, *ampliatio*, *restrictio*, *alienatio*. Sed quoniam postremæ ad rhetores potius quam ad logicos spectant, suppositionem, quæ est *positio termini pro aliquo, de quo verificatur*, et appellationem, quæ dici potest, *sensus vel modus, quo unus terminus alium afficit*, breviter tantum expendemus. Itaque,

1.º *Suppositio.*

a) Alia est *materialis*, quæ est positio termini loco suppositus, ut si dicam: *amo, est verbum*: alia *formalis*, quando terminus ponitur ad rem significandam, ut *homo est creatura*, homo ponitur pro ipsa natura humana. Quod si in propositione utamur termino, cui nihil in rerum natura respondet, ut *centaurus*, dicitur de *subjecto non supponente*.

b) Suppositio formalis potest esse vel *simplex*, quando terminus ponitur pro significato immediato, vel *realis* (quæ etiam *personalis* et *absoluta* dicitur), quando terminus significatum, tam immediatum, quam mediatum complectitur. Sic in hoc termino *album*, si sumatur tantum pro ipsius significato immediato, ut in hac propositione: *album est accidens*, *album* habet suppositionem simplicem; sed si dicam: *album est quid creatum*, tum habet suppositionem realem, quia prædicatum de eo verificatur, tam ex parte albedinis, quæ est ejus immediatum significatum, quam ex parte subjecti, quod mediate ibi significatur.

c) Dividitur etiam suppositio in *collectivam*, quæ est positio termini communis pro significatis conjunctim sumptis,

ut in hac propositione: *apostoli sunt duodecim: distributivam*, quæ est positio termini communis pro omnibus et singulis significatis, ut in hac: *anima rationalis est immortalis: et disjunctivam*, quæ est positio termini communis pro aliquibus ejus significatis, ut in hac: *quidam homines sunt justi*. Distributiva, si non ad omnia et singula individua, sed ad genera, vel species descendat, ut dum dicitur: *omne animal fuit in arca Noe*, nuncupatur *incompleta*. Similiter disjunctiva, si aliqua significata termini communis *indeterminate* significet, dicitur *confusa*: si *determinate*, tunc dicitur disjunctiva *determinata*, ut in hac: *quidam homines crucifixerunt Christum*.

d) Ad discernendam terminorum, suppositionem, quasdam regulas logici afferunt, quarum præcipuæ hæ sunt:

1.^a *Si terminus afficitur signo universali, supponit distributive vel collective juxta exigentiam alterius, cui adjungitur. Signa hic dicuntur termini syncategorematici, ut omnis, nullus, aliquis, quidam.*

2.^a *Si terminus afficitur signo particulari, disjunctive supponit, sed confuse aut determinate juxta quod alter exigat. In hac propositione: aliqui equi sunt necessarii ad trahendam rhedam; suppositio τὸ equi est confusa, quia non designantur vel determinantur equi necessarii. In hac vero: aliqui equi fuerunt in arca Noe, ejusdem suppositio est determinata.*

3.^a *In propositione affirmativa, prædicatum ex vi propositionis supponit disjunctive, quamvis sit terminus communis; at in negativa, supponit semper distributive complete. Hinc, ut vera sit hæc propositio: homo est animal, sufficit quod homo sit aliquod ex animalibus: at, ut vera sit hæc: homo non est lapis, requiritur, quod excludantur omnes lapidis species et individua.*

2.º *Appellatio.*

a) Dicitur *materialis*, quando *prædicatum cadit supra significatum materiale subjecti: formalis* vero, *si afficiat subjectum quoad ejus formale significatum*. Porro *materiale significatum* in termino concreto est *subjectum*, quod habet

formam; *formale* autem est ipsa forma, ut in τὸ *medicus* medicina dicitur significatum formale, homo vero, qui habet medicinæ scientiam, significatum materiale. Hinc, quando dico: *medicus cantat*, appellatio est *materialis*, quia cantare de medico verificatur, non ratione medicinæ, sed ratione subjecti. Ex opposito, appellatio erit *formalis*, si dicam: *medicus ægritudinem expellit*.

b) Regulæ majoris momenti pro appellatione discernenda sunt duæ: 1.^a *In propositione, cujus subjectum est terminus concretus, appellatio est materialis, in rigore logico: 2.^a Numeraliaprimitiva, nominibus substantivis applicata, appellant, tam formaliter, quam materialiter; applicata vero nominibus adjectivis, appellant solum materialiter.*

ARTICULUS QUARTUS

De recta perceptione.

§ I

Leges generales rectæ perceptionis.

Prima ac fundamentalis conditio rectæ perceptionis ea est, ut *perceptio naturæ rei percipiendæ consentanea sit*. Unde, si agatur de natura, quæ a parte rei existit, v. gr., de luna, ejus perceptio tunc erit recta, si eam percipio prout in seipsa et in rerum natura existit: si vero agatur de re prout possibili, ejus perceptio erit recta, si omnia ea dignoscantur, quæ rei essentiam ingrediuntur et constituunt.

2.^a *Attentio objecto percipiendo alte defigatur*. Cum enim attentio quasi concentratio quædam sit virium mentis, quo altius subjecto infigitur, objectum magis penetratur. Hæc porro attentionis vis maxime augetur: 1.º si reliqua objecta, quantum fas est, semoveantur; siquidem *pluribus intentus minor est ad singula sensus*: 2.º Si animo pacato rem contemplerur, nam dum sensationibus aut passionibus vehe-

mentius afficimur, attentio pure intellectualis vigere nequit. 3.º Si id, quod contemplatur ac percipere studet, sibi homo proponat tanquam rem magni momenti, honoris aut utilitatis.

3.^a *Si objecti percipiendi notionem ex aliis accepimus, verba, quibus significatur, accurate sunt perpendenda.* Sæpe enim vocabulorum, quibus objecta exprimentur, sensum determinando, et cum aliis vocabulis conferendo, pleniorum et magis distinctam rei cognitionem adsequimur.

4.^a *Si de objecto composito agitur, partes singulæ, tum in seipsis, tum per respectum ad totum, quod componunt, inspiciendæ sunt atque ad examen revocandæ.* Ratio prioris partis regulæ est, quia ea est humanæ mentis conditio, ut plura uno intuitu distincte percipere nequeat. Ratio vero posterioris, quia, si partes vel elementa rei seorsim considerentur, nullo habito respectu vel ad reliqua elementa, vel ad totum ex iisdem exurgens, perceptio inexacta et incompleta facile evadit.

5.^a *Intellectualis perceptio juvanda est per eas facultates, quæ cum objecto percipiendo affinitatem habent.* Unde, si agatur de objecto sensibili, sensus adhibendi sunt: si de rebus ad humaniores litteras spectantibus, congrua imaginationis applicatio. Cavendum tamen ab illusionibus, tum sensuum, tum imaginationis, sicut et ab illecebris passionum.

§ II

De legibus specialibus rectæ perceptionis.

Ex nunc nunc dictis colligere fas est, præter attentionem, maxime conferre ad recte percipiendum abstractionem, divisionem et definitionem, de quibus proinde singillatim aliquid dicendum.

1.º *Abstractio.*

a) Quoniam, ut scite habet D. Thomas ¹, «nisi cognoscan-

¹ 1.^a p., q. 85, art. 1.º

tur distincte principia, quibus aliquid constat, non potest haberi distincta ejus cognitio», ad adæquatam et distinctam rei notitiam comparandam maximi momenti proculdubio est abstractio, qua mens unum sine alio in objecto considerat. Qua in re animadvertere oportet: 1.º omnem cognoscendi facultatem in homine ex sua ipsa natura abstractivam esse, seu præcisivam, ut videre licet in ipsis sensibus; quamvis enim in lapide color cum duritie conjungantur, visus colorem absque duritia percipit: 2.º abstractionem non implicare separationem, nec etiam realem distinctionem ex parte objecti; potest namque intellectus varia attributa et varios aspectus in una et eadem re considerare seorsum, ut in anima rationali *simplicitatem, intellectualitatem et immortalitatem*, quamvis a parte rei non distinguantur.

b) Dividi potest abstractio in *spontaneam*, qua intellectus quasi ex naturæ instinctu pergat ex consideratione unius elementi vel attributi ad aliud: et *voluntariam*, seu *reflexam*, qua ex præconcepta idea, et libera voluntatis determinatione in re aliqua singula elementa inspicere hoc vel illo ordine studemus. Hæc divisio abstractioni congruit ex parte originis.

c) Ex parte vero *modi*, abstractio vel est *simplex*, vel *composita*. Prima ea dicitur, qua unum quidem sine alio, cui in objecto jungitur, consideramus, sed ad modum simplicis apprehensionis, nihil judicando de ipsius distinctione a ceteris. Quod si abstractio ita fiat, ut simul judicetur rem, quæ sub abstractione inspicitur distingui vel identificari cum alia ejusdem objecti, merito dicitur composita. Si in homine considero rationem, nihil judicando circa ejus distinctionem a voluntate, erit abstractio simplex; si secus, erit composita. Cum ergo veritas et falsitas non nisi in iudicio reperiantur, ut postea ostendemus, abstractio simplex falsitati non subest, unde illud tritum apud scholasticos: *abstrahentium non est mendacium*.

d) Si spectetur ex parte *objecti*, abstractio congrue dispescitur in abstractionem *formæ a materia, universalis a particulari, attributi ab attributo*. Prima locum habet, dum

consideramus formam sine subjecto, cui inest, sive sit forma accidentalis, ut grammatica respectu subjecti, sive substantialis, quatenus consideratur nihil considerando de supposito, ut dum considero humanitatem sine consideratione individui, quod eam habet. Abstractio *universalis a particulari* contingit, ut vox ipsa innuit, dum conceptus universalior ab inferiori seu minus universali præscinditur, ut dum notio viventis vel substantiæ abstrahitur a notione hominis, vel Petri; quæ proinde varios subit gradus, juxta varietatem conceptum universalium. Cum aliquod subjecti attributum ab alio mente secernimus, fit abstractio *attributi ab attributo*, ut dum in Deo simplicitatem, infinitudinem, æternitatem seorsum consideramus, quamvis in re unum idemque sint. Quod si hujus abstractionis fundamentum in objecto ipso inveniatur, ita ut unus conceptus alium minime includat, ut in homine animalitas respectu rationalitatis, dici tunc solet *præcisio objectiva*. Si vero potius ex parte ipsius actus intellectus se habeat, et unus conceptus alium implicite includat, ut unum et verum respectu entis, tunc dicitur *præcisio formalis*, sive per modum *expliciti et impliciti*.

2.º *Definitio.*

a) Vel est *nominalis* vel *realis*. Prima est: *oratio qua declaratur significatio nominis*. Secunda est: *oratio explicans naturam rei per nomen designatæ*.

b) Definitio nominalis triplici ratione peragi potest: 1.º quatenus nominis significatio ex ethymologia determinatur, ut si dicam: *providus est, qui procul videt*: 2.º quatenus nominis significatio declaratur ex communi hominum sensu et acceptione, ut si dicam: *Deus est ens supremum, quod sit omnium causa*: 3.º quatenus vox, quæ plures et diversos patitur sensus apud homines, ad unum illorum determinatur, ut si dicam: «nomine *naturæ* intelligo seriem seu complexum omnium causarum et rerum creaturarum», ubi vox *natura* circumscribitur uni ex pluribus significationibus, quibus communiter gaudet.

c) Definitio realis, si rem explicat per principia ipsius

constitutiva, dicitur *essentialis*; si secus, *descriptiva*. Quod si prior rem explicat per principia, quæ rei naturam physice constituunt, ut dum dico: «homo est substantia composita ex corpore organizato et anima rationali», nuncupatur *physica*, si id fiat per principia metaphysica, ut *animal rationale*: respectu hominis, nuncupatur *metaphysica* aut *logica*. Porro, definitiones vere essentialis paucissimæ sunt, quoniam rerum intimam essentiam raro penetramus. Definitio descriptiva dicitur *propria*, si rem explicat per proprietates seu attributa, quæ rem necessario comitantur, ut in hac: homo est animal societatis politicæ, scientiæ et admirationis capax; dicitur *causalis*, si rem explicat per causas efficientes vel finales, ut in hac: homo est *ens ad cognitionem veri et beatitudinem sempiternam in Deo consequendam destinatum*: si denique rem explicat per adjuncta quædam, quæ contingenter ipsi insunt, dicitur *accidentalibus*; unde ista, ut plurimum, in singularibus tantum locum habet.

d) Regulæ definitionis quatuor assignantur:

1.^a *Definitio debet esse clarior definito*; alioquin rem definitam non manifestaret. Itaque pro definitione nominali notiora vocabula; pro reali notiores conceptus adhibere oportet. Peccant igitur contra hanc regulam, qui idem per idem equivalenter declarant, ut si dicam: incorruptibile est, quod corrumpi non potest.

2.^a *Omni et soli definito conveniat*. Definitio enim cum re definita identificari seu converti debet: hinc est, quod peccarent hæ hominis definitiones: *substantia vivens*: *animal rationale virtute præditum*: prima siquidem convenit omni, sed non soli homini; altera vero soli sed non omni.

3.^a *Constare debet genere proximo et ultima differentia*. His enim quasi terminis circumscribitur rei essentia, unde proprie solum in definitione essentiali locum habet. Attamen etiam in descriptivis, quantum fieri potest, servanda est, quatenus, nempe, ea adjuncta et causæ afferantur, quæ naturæ definiendæ quasi proximiora habeantur.

4.^a *Nec superabundans sit, nec deficiens*. Superabundaret